

Postambule en verantwoording

Inleiding

Grosso modo is de conventionele aanpak van een vakpublicatie zoals dit boek dat de auteur in het begin een probleemstelling opwerpt. En vervolgens daar met behulp van literatuur, empirische gegevens en eigen inzichten antwoord op geeft. Dit antwoord heeft dan de status van een geobjectiveerd antwoord; een conclusie die in principe geldig is voor al de gevallen waarin het probleem waar het betreffende boek over gaat, zich voordoet. Daarbij is de rol van de auteur dat hij het veld (literatuur, empirie) overziet en rationeel onderbouwt hoe hij komt tot een min of meer abstracte oplossing, een bepaalde methode, een serie adviezen of tot een bredere analyse over hoe er met het probleem omgegaan moet worden.

De delen I, II en IV van dit boek zijn geschreven vanuit deze optiek. Hier ben ik (ТН) als auteur aan het woord, waarbij ik begin met een vraagstelling, literatuur bespreek, theoretische invalshoeken en concepten aanduid en tot conclusies kom. Maar in deel II van dit boek verandert de aanpak ingrijpend.

Er komen dan namelijk mensen aan het woord die zélf verhalen vertellen over hun eigen ervaringen en inzichten. Zonder verdere uitgebreide analyses, theorievorming en conclusies. Los van enkele in- en uitleidende opmerkingen van mijn hand, staat er aan het eind van elke bijdrage alleen een aantal reacties

die in een gezamenlijk gesprek van al de narrateurs over het betreffende verhaal naar voren zijn gekomen. Als je uit zou gaan van de hiervoor geschetste conventionele aanpak, dan zou er aan het eind van het gedeelte met de verhalen een analyse staan waarin ik als gezaghebbende auteur de draad weer oppak en in een objectiverende stijl rode draden identificeer en algemeen geldige conclusies zou trekken. Enkele mensen die aan dit boek hebben meegewerkt, hadden oorspronkelijk ook iets dergelijks verwacht. Eén van hen mailde bijvoorbeeld:

'Beste Thijs,

Ik had verwacht dat jij op basis van hetgeen wij bespraken met elkaar, met een verwerking daarvan zou komen. Dus niet de woordelijke tekst overnemen, maar de kern in een samenhangend stuk. Wat jij nu gedaan hebt is anders dan anders... Dat dit boek anders dan anders is, boeit mij juist in dit hele traject. Maar is het inderdaad jouw bedoeling om deze woordelijke teksten van ons gesprek op te nemen in de versie die in het boek verschijnt? Wat is jouw redenering daarbij om dit zo te doen?'

Ook bij onze gezamenlijke reflectie op al onze verhalen dook het thema 'rode draden' regelmatig op (hoofdstuk 10). Waarbij men regelmatig aangaf objectiverende rode draden te willen ontdekken en grote lijnen te willen benoemen. Uiteraard is dit een diep menselijke behoefte: patronen willen ontdekken, betekenis willen geven, het willen snappen. 'Theoretiseren', zoals ik dat in het tweede hoofdstuk noemde³⁰¹. Daarin verschillen we ook niet echt van wetenschappers. Dat doen we allemaal. Waarom heb ik er dan toch voor gekozen om dit in het tweede deel maar heel beperkt te doen? Of iets anders geformuleerd: waarom heb ik me daar als auteur niet in de rol geplaatst van 'degene die het allemaal overziet', als degene die buiten de conversatie kan staan en 'betere' 'wetenschappelijke' rode draden, 'kernen' en 'samenhangende stukken' kan benoemen dan degenen die aan de conversatie hebben deelgenomen?

In deze postambule en verantwoording ga ik in op deze vragen. Daarbij licht ik ook toe welke methoden er gebruikt zijn om tot het boek te komen zoals je dat nu gelezen hebt.

Theoretisch perspectief als verklaring

Het antwoord op de vraag hierboven vloeit voort uit het theoretische perspectief waar in dit boek mede van uit wordt gegaan. In hoofdstuk 2 ben ik daar uitgebreid op ingegaan. Enerzijds is er gewerkt vanuit het ik-sta-erbij-en-kijk-ernaar-

perspectief; anderzijds vanuit het *witness*-perspectief en de daarbij behorende theoretische noties en concepten. Het centrale theoretische uitgangspunt bij dit *witness*-perspectief – zoals bijvoorbeeld de sociale complexiteitsbenadering (2.3.4) – is dat organisaties worden beschouwd als *population wide patterns that emerge in daily interactions between people*. Dat wat een ‘organisatie’ is, ontstaat in talloze gewone dagelijkse gesprekken die mensen met elkaar hebben. In die gesprekken construeert men betekenissen over datgene wat men meemaakt. Op het moment dat er rondom dit soort thema’s min of meer stabiele relaties en interactiepatronen ontstaan, vormen diezelfde patronen mogelijk makende beperkingen voor volgende gesprekken. In relatie tot deze theoretische invalshoek heb ik verder termen geïntroduceerd als petrischaaltjes, betekeniswolven, tafelkleedjes, tafelkleedjeswedstrijd, machtsbalansen en tegelijkertijd stabiel en dynamisch.

In dit boek heb ik ervoor gekozen om de twee theoretische perspectieven (*aboutness* en *witness*) naast elkaar te laten staan. Enerzijds biedt dit de gelegenheid om datgene wat er in de literatuur over de thematiek van dit boek te vinden is, serieus te nemen, te kunnen gebruiken en te bespreken. Anderzijds biedt de *witness*-benadering juist de mogelijkheid om in contact te komen met de concrete, rauwe en soms onbegrijpelijke praktijk, zoals die zich elke dag aan ons voordoet. Vervolgens leidt de confrontatie van deze twee invalshoeken mijns inziens tot een aantal interessante en relevante conclusies betreffende de centrale vraagstelling van dit boek (zie hoofdstuk 12). Gegeven dat er in de conventionele wetenschappelijke literatuur al heel veel bekend is over de methodische kanten van het *aboutness*-perspectief, ga ik hieronder nu vooral nader in op het *witness*-perspectief.

Methodische gevolgen van gekozen theoretisch perspectief

De keuze voor het *witness*-perspectief heeft methodische gevolgen voor de opzet van deel II van dit boek. Zwart-wit weergegeven is bij het conventionele (positivistische) onderzoek het uitgangspunt dat er buiten de mens een objectief meetbare realiteit bestaat *out there, waiting to be discovered*. Daarbij is het de taak van de onderzoeker om die realiteit aan de hand van wetenschappelijk verantwoorde methoden te onderzoeken en weer te geven in modellen en taal die een weerspiegeling zijn van die realiteit. Het sociologische complexiteitsperspectief (2.2) gaat er echter van uit dat er bij wijze van spreken net zoveel (lokale) realiteiten zijn als dat er gesprekken over gevoerd worden. In al die gesprekken ontwikkelen zich ideeën over wat datgene dat men meemaakt betekent. De

‘werkelijkheid’ is in dit perspectief alleen een lokáál ervaren en geconstrueerde werkelijkheid, die een deur verder weer heel anders kan worden ervaren. Dit radicaal interactionele uitgangspunt heeft tot gevolg dat feiten, data, denkcategorieën, modellen, labels en concepten opgevat worden als patronen die zich in lokale conversaties ontwikkelen. Dit maakt dat feiten, data en modellen dus geen generaliseerbare betekenis hebben buiten de conversaties waarin ze ontstaan. Het zijn lokale (of bredere) pogingen *to fix reality*³⁰². Tegelijkertijd ontkomt dit boek zelf natuurlijk ook niet aan deze laatste conclusie: het geheel betreft mijn ‘tafelkleedje’; mijn realiteits*claim*.

Vertaald naar gevolgen voor de opzet van deel II van dit boek, betekenen de *witness*-uitgangspunten dat dit deel dus zal bestaan uit verhalen; narratieven. Verhalen waarin mensen in hun eigen taal en beelden vertellen wat ze meemaken als ze proberen van binnenuit de organisatie waar ze werken te transformeren. Bij de selectie van de narratieve cases is de breedte gezocht. Zo zijn er cases uit profitorganisaties (hoofdstuk 4, 5, 6 en 9) en non-profitorganisaties (hoofdstuk 3, 7 en 8). Er zijn cases waarbij de hoofdpersonen midden in hun bestaande organisatie staan (3, 4, 5 en 8); er deels nog in staan, maar er ook deels zijn uitgestapt (6) en cases vanuit de adviseurskant (9) respectievelijk MD-kant (‘Intermezzo’). Verder betreft het zowel mannen als vrouwen in alle leeftijds categorieën. De meeste cases gaan over het van binnenuit proberen een beweging op gang te brengen; één case gaat over het van buitenaf proberen een bestaande organisatie in beweging te krijgen (7). Qua functie variëren de hoofdpersonen: algemeen manager (3 en 6); managers finance & control (4 en 5), projectleiders (8), MD-trainers (Intermezzo en 10, als deelnemers) en adviseurs (9).

Als ik helemaal congruent geweest zou zijn met bovengenoemde theoretische uitgangspunten, dan zouden al de verhalen door de mensen zélf zijn opgetekend in de vorm van narratieven. Dit bleek praktisch echter niet haalbaar. Het schrijven van een narratief is namelijk toch een kunst apart. En het zou de betrokkenen te veel tijd vergen om dat te doen. Daarom heb ik uitgebreide gesprekken met deze mensen gevoerd; enkele samen met Maaïke Miedema. De vormgeving van de gesprekken zelf is qua methode enigszins te vergelijken met ongestructureerde interviews. Of eigenlijk nog beter: met een gewoon gesprek. De verteller vertelde daar zijn of haar verhaal. Alleen waar dingen onduidelijk leken, zijn zo open mogelijke vragen gesteld. Vervolgens is geprobeerd het verhaal dat verteld is zo direct en aansprekend mogelijk weer te geven in geschreven tekst. Het gaat daarbij om het verhaal van de verteller zelf: hoe hij of zij zijn of haar wereld construeert en verwoordt. Of datgene wat er gezegd is feitelijk en ‘objectief’ juist is, is niet het primaire doel. We zijn namelijk juist op zoek naar dát verhaal; díe

versie van de realiteit, zoals de verteller die in zijn of haar eigen sociale context ervaart en beleeft. En waarvan we weten dat het een betekenisgevend relaas is in plaats van een objectiverende analyse. Vervolgens is een redacteur met deze ‘transcripts’ van de verhalen aan de slag gegaan om ze compacter en gemakkelijk leesbaar te maken^a.

Iets anders wat het *witness*- en het sociologische complexiteitsperspectief met zich meebrengt, is dat een algemene analyse, een rode draad of een kern die door een gezaghebbende auteur aan de serie gesprekken wordt gegeven, in feite ook maar één werkelijkheidsconstructie is. Eentje die naast en niet boven vele andere mogelijke werkelijkheidsconstructies staat. In het verlengde hiervan impliceert dit dat er niet per se één geprivilegieerde, betekenisgevende werkelijkheid is, die meer waar zou zijn dan de betekenisgevingen die de ‘auteurs’ vertellen over hun eigen ervaringen. Juist vanuit deze uitgangspunten heb ik ervoor gekozen om in deel twee zo min mogelijk mijn eigen conclusies als het ware op te dringen aan de verhalen van de andere mensen. Het betreft hún verhalen, hún ups en downs, hún belevenissen. Wie kan daar nou het beste wat over zeggen?

In het verlengde hiervan hebben de mensen die mee hebben gewerkt aan dit boek wel een bijeenkomst gehad waarin we elkáárs verhalen bespraken en van ónze betekenis voorzagen. De resultaten van dat gesprek zijn opgenomen in hoofdstuk 10. Ook komen delen van de resultaten van ons gezamenlijke gesprek terug in de reacties aan het eind van de narratieven in deel 11. Door deze reacties aan de oorspronkelijke narratieven toe te voegen, wil ik het dialogische karakter van deze benadering andermaal benadrukken.

Persoonlijke verhalen

Een volgend aandachtspunt betreft de *vorm* van de hoofdstukken in deel 11. Deze hoofdstukken zijn zoals gezegd ‘verhalend’ opgeschreven. Het gaat over datgene wat de betrokkenen verteld hebben over wat ze hebben meegemaakt. Deze vorm van schrijven sluit een-op-een aan bij het adagium van de onderzoeksbenadering van Stacey³⁰³ namelijk ‘*take your daily experience seriously*’. Begin je onderzoek niet met een abstracte theorie die je dan ‘aan’ de praktijk toetst, maar begin met de concrete ervaring van datgene wat je meemaakt en werk verder met de betekenis die je daaraan geeft.

a Om de narratieven compact en leesbaar te maken, is ervoor gekozen om te werken met een zogenoemde auctoriale verteller. Hier is er naast de protagonisten in het narratief ook sprake van een verteller die als het ware ‘boven’ het verhaal staat. Deze verteller kijkt wat er in het verhaal gebeurt en weet alles van het verhaal, de personages, hun motieven en gedachten. Tegelijkertijd speelt deze verteller zelf niet mee in het verhaal.

Met het serieus nemen van de dagelijkse praktijk sta ik zeker niet alleen. Al heel wat jaren is er in de kringen van de *Academy of Management* een fikse discussie gaande over de vraag wat managers in de praktijk nou eigenlijk hebben aan academische publicaties, waarin organisaties en management worden beschreven met modellen, grafieken en statistische causaliteitsberekeningen³⁰⁴. Mede als voortvloeisel uit deze discussie, is het willen benadrukken van de relevantie van de dagelijks ervaren werkelijkheid zoals ik dit in dit boek doe inmiddels een wat bredere ontwikkeling in de Organisatiekunde. Een ontwikkeling die door Nicolini³⁰⁵ ‘*the practice turn in organizational theorizing*’ wordt genoemd. Dit type onderzoek – door Brinkmann³⁰⁶ ook wel aangeduid als ‘*qualitative inquiry in everyday life*’ – wordt door Weick³⁰⁷ sterk aanbevolen: ‘*If you want to improve organizational theory, quit studying organizations*’, waarbij hij adviseert om vooral alledaagse gebeurtenissen, alledaagse plaatsen en alledaagse vragen van de lokale organisatiepraktijk te gaan bestuderen. Silverman³⁰⁸ hierover: ‘*slow down and look around rather more attentively!*’... ‘*and identify what is remarkable in everyday life*’. Deel II van dit boek sluit nadrukkelijk aan op deze zich steeds verder ontwikkelende onderzoeksbenadering.

Bij dit alles – zo is het uitgangspunt bij het sociologische complexiteitsperspectief – is degene die zelf mee heeft gemaakt wat hij of zij heeft meegemaakt, de meest geëigende ‘respondent’ om daarover te vertellen. Die persoon heeft immers zélf gevoeld welke emoties hij of zij ervoer tijdens de gebeurtenissen die worden beschreven; heeft zelf ervaren hoe de machtsdynamieken inwerken op het verloop van de interactie; heeft zelf ervaren hoe moeilijk het soms is om te begrijpen wat er gebeurt, laat staan hoe lastig het is om te bepalen wat nou een ‘juiste’ volgende stap zou moeten zijn. Juist dit *withness*-perspectief zorgt er dus voor dat de *daily experience* van de betrokkenen zo zuiver mogelijk naar voren komt³⁰⁹. Er is hier dan dus geen sprake van een onderzoeker die van een afstandje kijkt naar wat anderen meemaken (observatieonderzoek) of hen middels voorgestructureerde interviews of vragenlijsten vraagt naar hun ervaringen. Nee, het ‘onderzoeksubject’ (de ‘*observing participant*’) komt zélf aan het woord, waarbij hij of zij zelf aangeeft wat hij/zij ervaren heeft. Niemand kan dat beter doen dan de persoon zelf, zo is het uitgangspunt.

De in dit boek – en dan vooral de in het tweede deel ervan – toegepaste werkwijze laat zich daarom als volgt omschrijven. Ten eerste is er niet gekozen om theorieën of modellen als uitgangspunt te nemen die dan vervolgens getoetst moeten worden in de empirie. Samen met een hele groep anderen zijn we juist met de empirie, de praktijk, begónnen: de gebeurtenissen die je meemaakt als je van binnenuit probeert organisaties te veranderen. Vervolgens hebben we onze

verhalen (de narratieve representaties van onze ervaringen) naast elkaar gelegd en gelezen. Daarna zijn we bij elkaar gaan zitten om gezamenlijk op al onze verhalen te reflecteren. Al interacterend hebben we er met elkaar betekenis aan gegeven. Wat er dan aan tafel zit zijn dus de ‘ervaringsdeskundigen zelf’; zij die zélf ervaren hebben wat het inhoudt om van binnenuit te proberen organisaties te veranderen. Als er iemand verstand heeft van wat daarbij komt kijken, dan zijn het deze mensen wel.

Al pratend komen er vervolgens allerlei beelden, meningen, conclusies, betekenissen en gedachten over de verhalen ter tafel. Vervolgens is het *niet* zo dat ik (Thijs) dan als ‘beter wetende’ auteur gedaan heb wat een van de mensen van mij verwachtte: *‘Ik had verwacht dat je op basis van hetgeen wij bespraken met elkaar met een verwerking daarvan zou komen. Dus niet de woordelijke tekst overnemen, maar de kern in een samenhangend stuk’*. Zou ik dat gedaan hebben, dan zou het eindverhaal immers een stuk worden over *‘being according to me’*, waarbij de *me* dan Thijs Homan is, die kennelijk beter dan de betrokkenen zelf in staat zou zijn om de ‘beste’ dingen die gezegd zijn te selecteren.

Nee, hoofdstuk 10, waar ons gezamenlijk gesprek wordt weergegeven, is een directe weergave van het gesprek waarin bepaalde thematieken naar voren zijn gekomen, sommigen tot wasdom zijn gekomen en anderen toch uiteindelijk minder aandacht kregen. Het betreffende hoofdstuk is dus datgene dat uit onze interactie emergeerde. Waarbij er uiteraard ook sprake is geweest van onderlinge beïnvloeding, het innemen van identiteitsposities, verrassingen en onverwachte wendingen. Dit resultaat laat zich daarom ook niet omschrijven als *‘being according to itself’*, waarbij wij pretenderen de ‘echte’ ‘diepere’ ‘onder-liggende’ (streepje is bewust) waarheid of werkelijkheid achter-haald (idem) te hebben (de *‘it’*). Beter is de formulering *‘being according to us’* van toepassing: het zijn de lokale betekenisgevingen waar *wij* in onze onderlinge conversatie en reflectie op uit zijn gekomen, en die voor ons betekenisvol interessant en relevant waren.

In deel III van dit boek neem ik dan zelf weer het woord. Hier ben ik weer even de ‘conventionele’ auteur, die literatuuronderzoek doet en daarop reflecteert en conclusies trekt. Bij dit literatuuronderzoek heb ik me laten leiden door de centrale vraagstelling van het boek waarbij ik – zeker ten aanzien van het control-, beheers-, audit- en rapporteerdenken – een benadering heb gekozen die te karakteriseren is als ‘voorbij het instrumentele’. Ik licht deze benadering in de tekst van hoofdstuk 1 toe. In hoofdstuk 12 werk ik dit verder uit. Ook heb ik geprobeerd me kritisch-reflectief op te stellen bij al de andere publicaties over het onderzoeksveld.

In het laatste deel van het boek (hoofdstuk 12) kom ik terug op de openings-

vraag uit het eerste hoofdstuk. Daar zal ik proberen om de ik-sta-erbij-en-kijk-ernaar-optiek enerzijds en de sociologische complexiteitsbenadering en het *withness*-perspectief anderzijds op elkaar te betrekken. Het zijn natuurlijk twee geheel verschillende theoretische invalshoeken. Maar mogelijk valt er iets interessants te concluderen als we deze eens naast elkaar zetten. Wat betekent dat voor het beantwoorden van de centrale vraagstelling?

Referentiële en performatieve functie van narratieven

Het werken met narratieve ‘onderzoeksdata’ heeft nog een andere implicatie. In de conventionele wetenschappelijke benadering zijn onderzoekspublicaties primair ‘referentieel’ bedoeld: het gaat dan om de inhoud van het betoog en wat daarbij allemaal gezegd en beargumenteerd wordt. In dit boek richt ik me naast deze referentiële kant (deel I, III en IV) echter vooral op de performatieve kant van de verhalen (deel II). Daar gaat het dus om datgene wat de teksten bij de lezer teweegbrengen. Wat ze bij de lezer dóén.

In dit verband is het daarom een eis aan een ‘goed’ narratief dat die zo geschreven is dat de lezer het gevoel heeft dat hij of zij erbij was toen het allemaal gebeurde. Juist daardoor kan de lezer zich met de gebeurtenissen en hoofdpersonen identificeren. Door gewoon de ruwe ongepolijste ervaringen weer te geven, benaderen we zo dicht mogelijk het karakter van de dagelijks ervaren realiteit. Dit om de kans zo groot mogelijk te maken dat er iets van de ervaringen die in deel twee van dit boek zijn weergegeven ‘overspringen’ op de lezer (‘ideeënseks’^b). Daarbij kunnen de narratieven leiden tot verveling, woede, zorg, enthousiasme, gevoelens van medelijden enzovoort. Maar – en dat is in dit verband belangrijk – ook kunnen de teksten tot punten van herkenning en resonanties leiden: ‘Hé, dat maak ik op dit moment eigenlijk ook mee!’ en tot ‘leerpunten’: ‘Goh, zij (=degene die aan het woord is in een hoofdstuk) pakt dit zó aan; zo iets zou ik ook eens kunnen proberen’. Of ook tot momenten van ‘troost’: als je leest dat anderen ook moeite hebben met dingen waar jij ook mee bezig bent, dan kun je dat ervaren als een steuntje in de rug. Op deze wijze claimen de narratieven dus zelf geen gegeneraliseerde waarheid (*being according to itself*), maar kunnen ze leiden tot – wat dan heet – ‘natuurlijke generalisaties’³¹⁰: ideeën, nieuwe inzichten, punten van herkenning en emoties die de lezer zélf al lezend meeneemt in die dagelijkse activiteiten en interacties waar hij zelf mee bezig is.

b Wanneer mensen met verschillende ervaringswerelden met elkaar in contact komen, dan kan dat bij hen leiden tot het relativeren van de eigen betekenisgevingen en het ontstaan van nieuwe betekenisgevingen, als een soort synthese tussen de oorspronkelijk eigen betekenisgevingen en die van de anderen.

Analyseren van de data

Zoals ik in het begin van deze verantwoording al zei, zou er bij een conventionele onderzoeksaanpak na de verschillende hoofdstukken van deel twee een afsluitend hoofdstuk moeten komen waarin algemene conclusies worden getrokken, modellen worden voorgesteld, concepten worden toegelicht. Hierbij schuift de auteur zich dan naar voren als degene die de warrige realiteit van de dagelijkse ervaring die de medeschrijvers hebben meegemaakt, beter of anders kan begrijpen en analyseren dan zichzelf. Wederom voortbordurend op de sociologische complexiteitsbenadering, zijn ook analyse van en reflectie op onderzoek in essentie juist processen van betekenisgeving. Zowel van mijzelf als van de medeauteurs.

Dit betreft dan geen individuele betekenisgevingsprocessen, maar juist sociale interactieprocessen waaruit analytischachtige uitspraken, modellen en rode draden voort kunnen komen: theoretisering. Congruent met deze uitgangspunten wordt dus ook de ‘data-analyse’ van de narratieven opgevat als een interactieproces. Op de keper beschouwd geldt dit eigenlijk niet alleen voor hoofdstuk 10, waar de ‘auteurs’ van de narratieven met elkaar betekenis geven aan elkaars verhalen^c. Ik denk namelijk dat dit ook geldt voor die hoofdstukken waar ikzelf als auteur aan het woord ben. In beide gevallen zijn namelijk tal van lokale interactiedynamiëken aan de orde. In het gezamenlijke gesprek van al de auteurs zijn die interactiedynamiëken duidelijk. Maar ook als auteur interacter ik natuurlijk voortdurend: ten eerste met alle auteurs van de vele publicaties die ik lees. Soms hebben die publicaties te maken met dit boek, maar soms ook helemaal niet. Desondanks hebben ze potentieel alle invloed op mijn denkontwikkeling. Voorts interacter ik natuurlijk ook met allerlei andere mensen over dit boek; mensen die ik tijdens mijn andere werkzaamheden tegenkom; en ook mensen die ik om concrete voorbeelden vraag en – *last but not least* – met mezelf.

Kenmerkend voor al deze interactiedynamiëken is dat ze een zeker iteratief karakter hebben. Zowel in ons gezamenlijke gesprek en ook in mijn interne en externe conversaties als auteur, zijn we gewoon begonnen met ons gesprek en ons onderzoek. En al pratend, studierend, nadenkend en reagerend doken onderwerpen op, ontwikkelden zich betekenisgevingen die op hun beurt weer leidden tot nieuwe thema’s, inzichten en verdere ideeën. Deze interactieve manier van ‘analyseren’ – die dus in feite gewoon betekenisgeven is – heb ik eerder aange-

c De manier waarop we met de ‘data’ (lees: de uitgeschreven narratieven) zijn omgegaan, is te typeren als ‘*discursive pragmatism*’. Zie hiervoor Alvesson en Kärreman, 2000, pp. 146-147.

duid met de term *theorizing* van Weick (1974 en 1989). Hierbij gaat het steeds over een betekenisgevend interactieproces, waarbij men ‘theoretische’ beweringen uitwisselt (*thought trials*³¹¹) om al interacterend betekenis te kunnen geven aan de concrete ervaringen die men heeft meegemaakt.

Dit theoretiseren is een ontwikkelingsproces waarbij we (en ikzelf dus ook) ‘competente’ (interessant, plausibel, geen open deuren, verrassend) betekenisconstructies proberen te vinden die ons ‘aannemelijk’ overkomen (en dus niet absurd, irrelevant of als open deur).

De kwaliteit van deze analyse neemt toe wanneer er veel verschillende ‘voorstellen’ voorhanden zijn om uit te kiezen. ‘Voorstellen’ zijn dan opmerkingen van de deelnemers aan het gesprek, waarbij zij verklarende thema’s inbrengen, concepten aanreiken en inzichten delen. Of inzichten van auteurs van de publicaties die ik bestudeer, of opmerkingen van mensen met wie ik over dit boek spreek. Doordat we met alle betrokkenen bij elkaar zijn gaan zitten en doordat ikzelf een uitgebreid literatuuronderzoek gedaan heb en met veel mensen over dit boek gesproken heb, kan er een groot ‘reservoir’ aan voorstellen voor mogelijke betekenisgevingen ontstaan.

Samengevat wordt ‘analyseren’ hier dus opgevat als een theoretiseerproces. Op zijn beurt is dit in de kern een evolutionair betekenisgevend interactieproces. Een proces waarin bepaalde betekenissen (*thought trials*) zich verder kunnen ontwikkelen en andere betekenissen het niet ‘halen’. En waarbij de betekenissen die boven komen drijven ook niet per se lineair uit de oorspronkelijke teksten, ervaringen en publicaties voort hoeven te vloeien. Al pratend en studierend komen inzichten naar boven die wij in ons gesprek en ikzelf in mijn eigen gesprek interessant en relevant zijn gaan vinden. Niet – om dit nogmaals te benadrukken – met de intentie dat wij dit als universele generaliseerbare waarheden gaan poneren. Maar als ónze conclusies die in óns gesprek betekenisvol waren. En die bij de lezers tot inzichten kunnen leiden. En die – zie de performatieve werking van teksten – ook mogelijk kunnen leiden tot natuurlijke generalisaties; ‘ideeënseks’ met de lezer³¹².

Wat verder geconcludeerd kan worden, is dat het theoretiseren dat op tal van plaatsen in dit boek plaatsvindt, aan de oppervlakte weliswaar op een ik-sta-er-bij-en-kijk-ernaar-proces *lijkt*, terwijl het dus eigenlijk evenzogoed als proces begrepen kan worden als een *witness*-dynamiek.

Rol van Thijs Homan

Zoals ik hiervoor aangaf, heb ik mijzelf bij de analyse van en reflectie op de verschillende narratieven niet als een soort über-betekenisgever willen opstellen. Tegelijkertijd houdt dit natuurlijk niet in dat ik me als het ware compleet zou kunnen losmaken van datgene dat er (zeker in deel twee van het boek) allemaal gezegd wordt. Ik was immers ook deelnemer aan het gesprek en heb daardoor mede invloed uitgeoefend op de zaken die er in dat gesprek naar voren zijn gekomen (hoofdstuk 10). Tijdens het gezamenlijke gesprek had ik vooral de rol als gespreksleider. Tegelijkertijd ontwikkelde er zich – net als bij de anderen – bij mij ook bepaalde algemene betekenissen over datgene wat we bespraken.

Achter de schermen heb ik echter wel het een en ander met deze betekenissen gedaan. Ten eerste door alles wat er bij het gesprek gezegd is te ordenen per thematiek, lees: wat *ik* als thematiek ervoer. Het benoemen van een thematiek is eigenlijk al een soort ‘daad van abstraheren’. Ten tweede heb ik de uitspraken die er gedaan zijn ‘toebedeeld’ aan deze door mijzelf geformuleerde thematieken. En ook daarmee abstraheer ik opnieuw. Als extra check heeft een van de anderen die een bijdrage aan dit boek heeft geleverd (Maaïke Miedema) los van mij hetzelfde gedaan. Vervolgens hebben we achteraf onze in- en toedelingen met elkaar vergeleken. Omdat die voor 80-90% met elkaar overeenstemden, is besloten hoofdstuk 10 zo te schrijven zoals het is geschreven. Bovendien is dit gedeelte in conceptvorm ook weer voorgelegd aan de deelnemers van het gesprek en hebben zij daar nadere feedback en reacties op gegeven. Dit geldt ook voor alle andere onderdelen van het boek.

Wat ik daarbij ook nog eens gedaan heb, is dat ik de thematieken in een bepaalde volgorde gezet heb. Waardoor er in het begin vooral dingen over de aanpak van het tweede deel van dit boek zijn gezegd, en verderop meer ‘inhoudelijke’ zaken. Ik heb die volgorde zo gemaakt omdat zo mogelijk al wat meer duidelijkheid werd verschaft over de ‘kwaliteit’ van deze benadering.

Tot slot

Zoals ik in het begin van deze postambule/verantwoording aangaf, vroegen sommige medeauteurs zich af waarom ik aan het eind van het tweede deel in hoofdstuk 10 geen *overall* analyse en conclusies heb geschreven. In het bovenstaande heb ik geprobeerd een antwoord te geven op deze vraag. Ook is er een verdere verantwoording en onderbouwing gepresenteerd voor de aanpak van dit boek. Een van de mensen die meewerkte aan dit boek, heeft de gekozen aanpak aldus verwoord: *‘Ik vond je benadering juist heel interessant. Zat me*

wel te bedenken dat sociale wetenschappers geneigd zijn de fractale leefwereld te versimpelen door een soort causaal waarderingsstelsel te hanteren voor de oneindige hoeveelheid op elkaar inwerkende verbindingen. We zien patronen en anomalieën en we proberen daar een coherent verhaal van te maken. We willen het begrijpen, maar daar is ons geestelijke vermogen eigenlijk te beperkt voor. En voor degenen die het dan toch een beetje begrijpen, is het een drama dat dit inzicht niet op anderen kan worden overgebracht. Zeker iets om samen bij een glas bier nog eens verder over te filosoferen.'

Mooier kan ik (TH) het niet uitdrukken.

Kernliteratuur

- Alvesson, M. & Kärreman, D. (2000). Taking the Linguistic Turn in Organizational Research Challenges, Responses, Consequences. *The Journal of Applied Behavioral Science*, 36(2): 136-158.
- Bansal, P., Bertels, S. Ewart, T., MacConnachie, P. & O'Brien, J. (2012). Bridging the Research-Practice Gap. *Academy of Management Perspectives*, May, Vol. 26(No 2.2): 105-132.
- Mumby, D.K. (2001). *Power and Politics. The New Handbook of Organizational Communication*. London: Sage Publications Inc..
- Nicolini, D. (2013). *Practice Theory, Work & Organization*. Oxford: Oxford University Press.
- Rousseau, D.M. (2006). 2005 Presidential Address: Is There Such a Thing As Evidence-Based Management? *Academy of Management Review*, 31(2): 256-269.
- Weick, K.E. (1989). Theory Construction As Disciplined Imagination. *Academy of Management Review*, Vol. 14(4): 516-531.

Literatuur

- Abma, R. (2011). *Over de grenzen van disciplines*. Nijmegen: Uitgeverij Vantilt.
- Abrahamson, E. (1996). Management Fashion. *Academy of Management Review*, 21(1), 245-285.
- Abrahamson, E. & Fairchild, G. (1999). Management Fashion: Lifecycles, Triggers and Collective Learning Processes. *Administrative Science Quarterly*, 44: 708-740.
- Alvesson, M. & Kärreman, D. (2000). Taking the Linguistic Turn in Organizational Research Challenges, Responses, Consequences. *The Journal of Applied Behavioral Science*. 36.2: 136-158.
- Alvesson, M. & Willmott, H. (eds.) (1999). *Critical Management Studies*. London: Sage Publications.
- Alvesson, M. & Willmott, H. (2002). *Identity Regulation and Organizational Control. Producing the Appropriate Individual*. Lund University: School of Economics and Management Working Paper.
- Baarsma, B. (2005). *Onderzoek in opdracht van Programma Andere Overheid, commissie marktordening en economische factoren*. Amsterdam: SEO-rapport 992.
- Bakker, M. & Kuiper, R. (2014). De leraar moet weer aan de macht komen. *de Volkskrant*, Ten Eerste, 6 november, p. 5.
- Ball, P. (2004), *Critical Mass. How One Thing Leads to Another*. London: Arrow Books.
- Banet-Weiser, S. (2014). Branding the crisis. In: Castells, M, Caraça, J. & Cardoso, G. *Aftermath: The Cultures of the Economic Crisis*. Oxford: Oxford University Press, pp. 107-131.
- Bansal, P., Bertels, S. Ewart, T., MacConnachie, P. & O'Brien, J. (2012). Bridging the Re-

- search-Practice Gap. *Academy of Management Perspectives*, May, Vol 26(2.2): 105-132.
- Beck, U. (2013). *Risk Society*. London: Sage Publications.
- Berg, J. van den (2014). Wedloop om wetenschapsgeld. *de Volkskrant*, Vonk, 7 juni: pp. 8-9, 11.
- Blijham, G. (2014). Verbied alle verdere ziekenhuisfusies. *de Volkskrant*, Opinie en Debat, 24 november: p. 22.
- Bockma, H. (2014). Weg met de regels, maar is dat slim? *de Volkskrant*, Ten Eerste, 6 november: p. 17.
- Boltanski, L. & Chiapello, E. (2007). *The New Spirit of Capitalism*. London: Verso.
- Bos, R. ten. (2016). *Bureaucratie is een inktvis*. Amsterdam: Boom.
- Bourdieu, P. (2010). *Distinction*. London: Routledge Classics.
- Braverman, H. (1974). *Labor and Monopoly Capital. The Degradation of Work in the Twentieth Century*. New York: NYU Press.
- Bregman, R. & Frederik, J. (2015). *Waarom vuilnismannen meer verdienen dan bankiers*. z.p.: Stichting Maand van de Filosofie.
- Brinkmann, S. (2012). *Qualitative Inquiry In Everyday Life*. London: Sage Publications.
- Brunsson, K. (1998). Non-learning Organizations. *Scandinavian Journal of Management*, Vol. 14(No. 4): pp. 421-432.
- Brunsson, Nils (2006). Reforms, Organization and Hope, Comment. *Scandinavian Journal of Management*, 22: pp. 253-255.
- Brunsson, N. (2006). Administrative Reforms as Routines. *Scandinavian Journal of Management*, 22: pp. 243-252.
- Brunsson, N. (1989). *The Organization of Hypocrisy*. London: John Wiley & Sons.
- Callon, M. (1986). Some Elements of the Sociology of Translation: Domestication of the Scallops and the Fishermen in St. Brieuc Bay. In: Law, J.. *Power, Action and Belief: A New Sociology of Knowledge?* London: Routledge, pp. 196-223.
- Cardoso, G. & Jacobetty, P. (2012). Surfing the Crisis: Cultures of Belonging and a Networked Social Change. In: Castells, M, Caraça, J. & Cardoso, G. (2014). *Aftermath: The Cultures of the Economic Crisis*, Oxford: Oxford University Press, pp. 177-209.
- Castells, M, Caraça, J. & Cardoso, G. (2014). *Aftermath: The Cultures of the Economic Crisis*. Oxford: Oxford University Press.
- Chan Allen, R. (2001). *Guiding Change Journeys. A Synergistic Approach to Organization Transformation*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Chavannes, M. (2008). Aan de vleeshaken van het marktdenken. *NRC Handelsblad*, 29 maart.
- Cloke, K. & Goldsmith, J. (2002). *The End of Management*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Conill, J., Castells, M., Cardenas, A. & Servon, L. (2014). Beyond the Crisis: The Emergence of Alternative Economic Practices. In: Castells, M, Caraça, J. & Cardoso, G. (2014). *Aftermath: The Cultures of the Economic Crisis*, Oxford: Oxford University Press, pp. 210-248.

- Courpasson, D. & Clegg, S. (2006). Dissolving the Iron Cage? Tocqueville, Michels, Bureaucracy. *Organization*, Vol. 13(no. 3, May): 319-343.
- Courville, S. Parker, C. & Watchirs, H. (2003). Introduction: Auditing in Regulatory Perspectieve. *Law & Policy*, Vol. 25(No. 3, July): 179-184.
- Cumming, G.S. & Collier, J. (2005). Change and Identity in Complex Systems. *Ecology and Society*, 10(1): 29.
- Dahler-Larsen, P. (2012). *The Evaluation Society*. Stanford: Stanford University Press.
- Dekker, W. & Outenaar, E. van den (2014). Tien keer zo veel toezicht, maar meer schandalen. *de Volkskrant*, Economie, 15 november: p. 18.
- Dekker, W. (2017). Accountant miste fouten jaarrekening Rabo. *de Volkskrant*, 27 maart: p. 5.
- Diefenbach, Th. & Sillince, J.A.A. (2011). Formal and Informal in Different Types of Organization. *Organization Studies*, 32: 1515-1537.
- Dijk, M. van (2014). Leve de participatiesamenleving?. *Trouw*, Dossier Filosofie, 7 november.
- Dinten, W. van. (2002). *Met gevoel voor realiteit*. Delft: Eburon.
- Dinten, W. van & Schouten I. (2014). *Voorbij het vanzelfsprekende*. Amsterdam: Prometheus – Bert Bakker.
- Dunleavy, P. & Hood, C. (1994). From Old Public Administration to New Public Management. *Public Money and Management*, July-september: 9-18.
- Dunleavy, P., Margetts, H., Bastow, S. Tinkler, J. (2005). New Public Management Is Dead – Long Live Digital-Era Governance. *Journal of Public Administration Research and Theory*, September: 467-494.
- Edelman, L.B. & Talashe, S.A. (2011), To Comply Or Not to Comply – That Isn't the Question: How Organizations Construct the Meaning of Compliance. In: Parker, C. & Lehman Nielsen, V. (eds.), *Explaining compliance*, Cheltenham U.K.: Edward Elgar, pp. 103-122.
- Elias, N. (1976). *Wat is sociologie*. Utrecht: Uitgeverij Spectrum.
- Elias, N. (2000). *The Civilizing Process*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Eliasoph, N. (1998). *Avoiding Politics: How Americans Produce Apathy in Everyday Life*. Cambridge: Canbridge University Press.
- Engbersen, R., Schaar, M. van der en Schreuders, H. (2013), *Zelforganisatie gaat niet vanzelf*, Den Haag: Platform 31.
- Flanagan Report (2007). *The Review of Policing: Interim Report*. August, Home Office.
- Fleming, P. & Spicer, A. (2003). Working At a Cynical Distance: Implications For Power, Subjectivity and Resistance. *Organization*, Vol. 10,(No. 1):, 157-79.
- Flyvbjerg, B. (2001). *Making social science matter*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Foucault, M. (2012). *De woorden en de dingen*, Amsterdam: Uitgeverij Boom.
- Frissen, P. (2008). De preventieve staat: Waarom de droom van de gelijke samenleving

- een nachtmerrie is. In: Ankersmit, F. & Klinkers, L. (red.), *De tien plagen van de staat. De bedrijfsmatige overheid gewogen*, Amsterdam: Van Genneep, pp. 148-169.
- Frissen, P. (2015). Terugtocht is een van de moeilijkste van alle operaties. *Sociale Vraagstukken*, socialevraagstukken.nl, dossier Afscheid van de ROM, 10 april.
- Geels, F.W. & Schot, J. (2007). Typology of Sociotechnical Transition Pathways. *Research Policy*, 26: 399-417.
- Giebels, R. (2014). Telkens weer dat falende toezicht. *de Volkskrant*, Economie, 1 november.
- Gossink, H. (2017). Held, verdwaald in een soap, <http://www.gossink.nl/wpfiles/wp-content/uploads/2014/06/2.3-Held-verdwaald-in-een-soap.pdf>, geraadpleegd 19 mei.
- Graetz, F. & Smith, A. C. (2010). Managing Organizational Change: A Philosophies of Change Approach. *Journal of change management*, 10(2): 135-154.
- Gregory, R. (1995). Accountability, Responsibility and Corruption: Managing the Public Production Process. In: Boston, J., *The State Under Contract*, Wellington NZ: Bridget Williams Books.
- Grin, J., Rotmans, J. & Schot, J. (eds.) (2011), *Transitions to Sustainable Development*. Abington: Routledge.
- Groot, N. (2010). De spanning tussen systeemdenken en complexiteitsdenken. *Develop*, 2: 15-23.
- Guba, E.G. & Lincoln, Y.S. (1989). *Fourth Generation Evaluation*. London: Sage Publications, Inc.
- Gunderson, L.H. & Holling, 'Buzz', C.S. (eds.) (2002). *Panarchy: Understanding Transformations in Human and Natural Systems*. Washington: Island Press.
- Guba, E. & Lincoln, Y. (1989). *Fourth Generation Evaluation*. Beverly Hills: Sage.
- Hacking, I. (2004). Between Michel Foucault and Erving Goffman: Between Discourse in the Abstract and Face-To-Face Interaction. *Economy and society*, 33(3): 277-302.
- Hacking, I. (2016). Biopower and the avalanche of printed numbers. In: Cisney, V.W. & Morar, N. (eds.), *Biopower, Foucault and beyond*, Chicago: The University of Chicago Press, pp. 65-82.
- Haegens, K. (2017). Likes, ratings, sterren: scoren maar. *de Volkskrant*, Vonk, zaterdag 1 april, pp. 8-9.
- Hambrick, D.C. (1994). 1993 Presidential Address: What if the Academy Actually Mattered? *Academy of Management Review*, 19(1): 11-16.
- Hayles, N. K. (1999., *How we Became Posthuman*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Han, B. C. (2015), *Psychopolitiek. Neoliberalisme en de nieuwe machtstechnieken*. Amsterdam: Uitgeverij Van Gennip.
- Harari, Y. N. (2017). *Sapiens. Een kleine geschiedenis van de mensheid*. Amsterdam: Thomas Rap.
- Hart, W. (2014). *Verdraaide organisaties. Terug naar de bedoeling*. Deventer: Vakmedianet.

- Have, C. ten (2014). Spionage op de werkvloer. *de Volkskrant*, Werk Economie, 26 maart, p. 29.
- Holling, C.S. (2001). Understanding the Complexity of Economic, Social and Ecological Systems. *Ecosystems*, 4: 390-405.
- Homan, Th. (2011, 11e druk). *Organisatiedynamica*. Den Haag: Academic Service.
- Homan, Th. H. (2012). Organisatieverandering, conflict en macht: *it takes three to tango*. *Tijdschrift Conflicthantering*, Nummer 8: 23-28.
- Homan, Th. (2013). *Het Et-cetera-principe*. Den Haag: Academic Service.
- Homan, Th. (2015). Verwarmingsmanagement in de zorg. *Tijdschrift voor zorgadministratie en informatie*, 19 maart: 4-9.
- Homan, Thijs H. (2016). Locating Complex Responsive Process Research in the Approaches of Theorising About Organisations. *International Journal of Business and Globalisation* 17.4: 491-513.
- Hood, C. (2004). Controlling Public Services and Government: Towards a Cross-National Perspective. In: Hood, C., Peters, B.G. & Scott, C., *Controlling modern government*, Cheltenham: Edward Elgar, pp. 3-25.
- Hooge, E., (2013). *Besturing van autonomie. Over de mythe van bestuurbaarheid van onderwijsorganisaties*. Oratie TiasNimbas, Tilburg, 21 juni.
- Hoopes, J. (2012), "Managerialism: its history and dangers", The Historical Society. Retrieved 5 November.
- Houten, M. van (2014). Participatiesamenleving is van de liberalen. *Trouw*, Politiek, 15 september.
- Howey, J. (2013). *The Predictive Mind*. Oxford: Oxford University Press.
- Ibarra, H. (2010), Becoming a Leader Is Not Like Improving Your Golf Swing. *HBR Blog Network*, June 1.
- Johannessen, S.O. (2013). Against Method: Arguing the Case for Non-Standard Methodological Differentiation in Researching Complexity in Organization Studies. Concept Paper Oslo and Akerhus University College of Applied Science, Oslo-Norway.
- Josserand, E., Teo, S. & Clegg, S. (2006). From Bureaucratic to Post-Bureaucratic: The Difficulties of Transition. *Journal of Organizational Change*, Vol. 19(No.1): 54-64.
- Kal, D. (2014). Eigen kracht is niet alleen beleid maar ook een beweging. *Sociale Vraagstukken*, socialevraagstukken.nl, 17 juli, Dossier Participatiesamenleving.
- Kal, D. (2010). Thuis in de wijk, een beperkte blik op vermaatschappelijk. *Deviant*, Opinie, september, 29-31.
- Karsten, S. (1999). Neoliberal Education Reform in The Netherlands. *Comparative Education*, Vol. 3: 303-317.
- Karsten, L. (2008). Managementconcepten in de overheidsdienst: Een historische terugblik. In: Ankersmit, F. & Klinkers, L. (red.), *De tien plagen van de staat: De bedrijfsmatige overheid gewogen*, Amsterdam: Van Gennep, pp. 61-85.

- Kauffman, S. (1995). *At Home in the Universe: The Search for the Laws of Complexity*. London: Viking.
- Kenny, A. & Davies, P. (2010). *Probophilia – A Disease of our Time*. www.civitas.org.uk/nhs/download/probophilia.pdf, benaderd 11 januari.
- Khurana, R. (2007). *From Higher Aims to Hired Hands*. Princeton: Princeton University Press.
- Khurana, R. (2009). MBA's Gone Wild. *American Interest*, July-Aug. 4/6: 46-52.
- Klinkers, L. (2006). *Parlement en regering. Rijp voor een nieuwe politieke levenscyclus?* Nationale Conventie.
- Kleinknecht A., Naastepad, R. & Storm, S. (2006). Overdaad schaadt: Meer management, minder productiviteitsgroei. *ESB*, 8 september: 437-440.
- Klinkers, L. (2008). Gebrek aan politiek vakmanschap. In: Ankersmit, F. & Klinkers, L. (red.), *De tien plagen van de staat: De bedrijfsmatige overheid gewogen*, Amsterdam: Van Gennep, pp. 209-237.
- Kolind, L. & Bötter, J. (2014). *Unboss*. Deventer: Vakmedianet.
- Krastev, I. (2017). *After Europe*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Kuiken, B. (2010). *De laatste manager*. Zaltbommel: Uitgeverij Haystack.
- Kuiken, B. (2012). *Fuck de regels*. Deventer: Uitgeverij Haystack.
- Kuiper, R. (2014 A). De Haagse zegetocht van twee leraren. *de Volkskrant*, Ten Eerste, 5 september, p. 11.
- Kuiper, R. (2014 B). Bordsessies voor leraren: waardevol of onzin? *de Volkskrant*, Ten Eerste, 24 oktober, p. 9.
- Kuiper, R. (2015). Onderwijs lijdt onder druk inspectie. *de Volkskrant*, 22 april.
- Kusiak, L. en Dirven, J. (2015). Interview met Jan Rotmans over de verandering van tijdperk en kantelend Nederland, <http://www.janrotmans.nl/>, donderdag 9 april.
- Laloux, F. (2016). *Reinventing Organizations*. Nederlandse editie, Tielt en Haarzuilens: Uitgeverij Lannoo & Het Eerste huis.
- Land, G. & Jarman, B. (1993). *Breakpoint and Beyond*. New York: HarperBusiness.
- Lans, J. van der. (2008). *Ontregelen, de herovering van de werkvloer*. Amsterdam: Uitgeverij Augustus.
- Landelijke Huisarsten Vereniging (LHV) (2015). Materiële controle? Bel de LHV, 20 februari.
- Lapsley, I. (2009). New Public Management: The Cruellest Intervention of Human Spirit? *Abacus, Journal of Accounting, Finance and Business Studies*, Vol. 45(No. 1): 1-18.
- Latour, B. (2005). *Reassembling the Social. An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: Oxford University.
- Levitt, T. (1965). Exploit the Product Life Cycle. *Harvard Business Review*, Vol. 43(November-December): 81-94.
- Loo, I. de (2015). *Van rapport naar 'rapport'*. Naar een meer persoonlijke benadering van management accounting en control. Oratie bij de aanvaarding van het ambt van

- hoogleraar Management Accounting & Control aan de Nyenrode Business Universiteit, 13 november.
- Lozeau, D., Langley, A. & Denis, J-L. (2002). The Corruption of Managerial Techniques by Organizations. *Human Relations*, Vol. 55(5): 537-564.
- Lyng, S.G. & Kurtz, L.R. (1985). Bureaucratic Insurgency: The Vatican and the Crisis of Modernism. *Social Forces*, Vol. 63(4, June): 901-922.
- Lyotard, J-F. (1987), *Het postmoderne weten*. Kampen: Kok Agora.
- MacArthur, B.D., Ma'ayan, A. & Ihor & Lemischka, R. (2009). Systems Biology of Stem Cell Fate and Cellular Reprogramming. *Nature Reviews Molecular Cell Biology*, 10(October): 672-681.
- Malmi, T. & Granlund, M. (2009). In Search of Management Accounting Theory. *European Accounting Review*, Vol. 18(No. 3): 597-620.
- Maltby, J. (2008a). *There Is No Such Thing As Audit Society*. Paper at the Conference of Practical Criticism in the Managerial Social Sciences, Leicester University Management School, January 15th-17th.
- Maltby, J. (2008b). There Is No Such Thing As Audit Society: A Reading of Power M. (1994a), *The Audit Society*, *Ephemera*, Vol. 8(4): 388-398.
- Martin, B., Callaghan, S., Fox, C., Wells, R. & Cawte, M. (1997). *Challenging Bureaucratic Elites*. Wollongong: Schweik Action.
- Miller, P. & O'Leary, T. (1987). Accounting and the Construction of the Governable Person. *Accounting Organizations and Society*, Vol. 12(No. 3): 235-265.
- Mintzberg, H. (2004). *Managers, not MBAs. A Hard Look at the Soft Practice of Managing and Management Development*. Oakland (U.S.): Berrett-Koehler Publishers.
- Mumby, D.K. (2001). Power and Politics. In: *The new handbook of organizational communication*,. London: Sage Publications Inc., pp. 585-623.
- Moor, M. (2012). *Tussen de regels. Een esthetische beschouwing over geweld van organisaties*. Utrecht: Uitgeverij IJzer.
- Morton, T. (2013). *Hyperobjects, Philosophy End Ecology After the End of the World*. Minneapolis: The University of Minnesota Press.
- Mowday, R.T. (1997). Reaffirming Our Scholarly Values. *Academy of Management Review*, 22(2): 335-345.
- Mumby, D.K. (2001). Power and Politics. In: *The New Handbook of Organizational Communication*, London: Sage Publications Inc., pp. 585-623.
- Naí, M. (2013). *The End of Power*. New York: Basic Books.
- Nicolini, D. (2013). *Practice Theory, Work, & Organization*. Oxford: Oxford University Press.
- Osborne, D. & Gaebler, T. (1992). *Reinventing Local Government. How the Entrepreneurial Spirit Is Transforming the Public Sector*. Reading, M.A.: Addison-Wesley.
- Outenaar, E. van den, Waard, P. de & Wensen, J. van. (2017). Nieuwe Enron-affaire in de maak. *de Volkskrant*, Beurs en Bedrijf Economie, woensdag 24 mei, p. 33.

- Overzicht Nederlandse Toezichthouders, (2005). [http://nl.wikipedia.org/wiki/Toezichthouder_\(overheid\)#Nederlandse_toezichthouders](http://nl.wikipedia.org/wiki/Toezichthouder_(overheid)#Nederlandse_toezichthouders)).
- Parker, M. (2004), *Against management*, Cambridge: Polity Press.
- Péretz, M. & Picard, S. (2015). Compliance or Comfort Zone? The Work of Embedded Ethics in Performing Regulation. *Journal of Business Ethics*, 131: 833-852.
- Peters, J. & Pouw, J. (2008, 7e druk). *Intensieve menshouderij. Hoe kwaliteit oplost in rationaliteit*. Schiedam: Scriptum.
- Peters, J. & Wetzels, R. (2003). *Niets nieuws onder de zon en andere toevalligheden*. Amsterdam: Business Contact.
- Poll, W. van de (2011). Pocqueville en de triomf van het milde despotisme. *Trouw*, Dossier Filosofie, 23/09.
- Power, M. (2000). The Audit Society – Second Thoughts. *International Journal of Auditing*, 4: 111-119.
- Power, M. (2003). Auditing and the Production of Legitimacy. *Accounting, Organizations and Society*, 28: 379-394.
- Power, M. (2008). In Defence of the Audit Society: A Reply to Maltby. *Ephemera*, Vol. 8(4): 399-402.
- Power, M. (2010). *Organized Uncertainty*. Oxford: Oxford University Press.
- Power, M. (2013), *The Audit Society*, Oxford: Oxford University Press.
- Presthus, R. (1962). *The Organizational Society*. New York: Knopf.
- Raad van Economisch Adviseurs (REA) van de Tweede Kamer der Staten-Generaal (2006-2007). *De lofder eenvoud*. Advies van de Raad van Economisch Adviseurs (REA).
- Rinck de Boer, M. (2015). *!mpulse to Find Out. An Encounter With Innovating Teachers, Utopia and Ideology*. Proefschrift Universiteit voor Humanistiek, Utrecht.
- Rotmans, J., Kemp, R., Asselt, M. van. (2001). More Evolution Than Revolution: Transition Management in Public Policy. *Foresight*, Vol. 3(Issue 1): 15-31.
- Rotmans, J. (2014). *Verandering van tijdperk*. Boxtel: Aeneas uitgeverij.
- Rousseau, D.M. (2006). 2005 Presidential Address: Is There Such a Thing as Evidence-Based Management? *Academy of Management Review*, 31(2):256-269.
- Scheffer, M. (2009). *Critical Transitions in Nature and Society*. Princeton: Princeton University Press.
- Schuijt, L. (2014). *Wat bezielt ons? Van verstarring naar vitaliteit*, Deventer: Vakmedianet.
- Scott, J.C. (1998). *Seeing Like a State*. London, Yale University Press.
- SCP, Houwelingen, P. van, Boelee, A. & Dekker, P. (2014). *Burgermacht op eigen kracht? Even brede verkenning van ontwikkelingen in burgerparticipatie*, Den Haag: SCP.
- Sedláček, T. (2012). *De economie van goed en kwaad*. Schiedam: Scriptum.
- Sedláček, T. (2014). De alwetende god van de markt, 32-ste Van der Leeuw-lezing. In: *de Volkskrant*, Opinie & debat, zaterdag 8 november, p. 30.
- Semler, R. (1994). *Semco-stijl*. Amsterdam: Forum.

- Senge, P. (2001). *Schools that learn*. New York: Doubleday.
- Sennett, R. (2012). *De ambachtsman. De mens als maker*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Shotter, J. (2006). Understanding Process from Within: An Argument for 'Witness'-Thinking. *Organization Studies*, 27(4): 585-604.
- Silverman, D. (2013). *A Very Short, Fairly Interesting and Reasonably Cheap Book About Qualitative Research*. London: Sage Publications Ltd.
- Simon, F. (2015). *Rumbling on Performativity. The Complex Practice of Policy Development in a University of Applied Sciences*. Proefschrift Open Universiteit Nederland.
- Sitalsing, S. (2014). 2,1 procent. *de Volkskrant*, Column, 17 november, p. 2.
- Stacey, R.D. (2001). *Complex Responsive Processes in Organizations*. London: Routledge.
- Stacey R.D., (ed.) (2005). *Experiencing Emergence in Organisations. Local Interaction and the Emergence of Global Pattern*. London: Routledge.
- Stacey, R.D. (2007). The Challenge of Human Interdependence: Consequences for Thinking About the Day to Day Practice of Management. *European Business Review*, 119(4): 292-302.
- Stacey, R.D. (2011). *Further Thoughts on the Tools and Techniques of Leadership and Management*. CMC conference 2011, September 17.
- Stacey, R.D., Griffin, D. & Shaw, P. (2000). *Complexity and Management*. London: Routledge.
- Stacey, R.D. (2001). *Complex Responsive Processes in Organizations*. London: Routledge.
- Stacey, R.D., Griffin, D. & Shaw, P. (2000). *Complexity and Management*. London: Routledge.
- Steinmetz, S. (2013). *De brievenbus van mevrouw De Vries*. Amsterdam: Atlas Contact Uitgeverij.
- Stokes, J. & Clegg, S. (2002). Once Upon a Time in the Bureaucracy: Power and Public Sector Management. *Organization*, Vol. 9(2): 225-247.
- Strikwerda, H. (2003). Postmodernisme, postmoderne organisaties en implicaties voor management control. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, mei: 242-250.
- Tempelman, O. (2015). Vanwaar de weerzin tegen rendementsdenken? *de Volkskrant*, 10 maart.
- Tonkens, E. (2014a). De participatiesamenleving inhumanaan? *Socrateslezing Universiteit Humanistiek Utrecht*, 2 november.
- Tonkens, E. (2014b). Misterstanden over de participatiesamenleving. *Sociale vraagstukken.nl*, 24 juli.
- Tonkens, E. & Duyvendak, J.W. (2013). Wie wil zich nu laten douchen door de buurman? *NRC Handelsblad*, 18 mei.
- Tonkens, E. & Duyvendak, J.W. (2015)., Graag meer empirische en minder eufore kijk op burgerinitiatieven. *Sociale Vraagstukken.nl*, 17 januari.
- Torre, W. van, Andel, T. van & Oeij, P. (2014). Initiatief van onderop koppelen aan strategie van bovenaf. *Special Slimmernetwerk, PBLQ*, 5 juli, pp. 22-23.

- Troost, N. (2014). De beste werkgevers volgen werknemers. *de Volkskrant*, Werk Economie, 8 oktober, p. 9.
- Truijens, A. (2015). Docenten werden de sukkels van de werkvloer. *de Volkskrant*, IJs en Weder, 7 maart, zp.
- Ven, A.H. van de & Scott Poole, M. (1995). Explaining Development and Change in Organizations. *Academy of Management Review*, Vol, 20(No. 3): 510-540.
- Verveen, J. (2014). *Bullshit management. Terug naar de essentie van organisaties*. Den Haag: Bim Media bv.
- Visser, E. de. (2014). Stortvloed van EU-regels zit medisch onderzoek in de weg. *de Volkskrant*, 20 oktober.
- Vogel, S.K. (1998). *Freer Markets, More Rules*. New York: Cornell University Press.
- Vries, de. (2012). Ambtenaren zonder inhoud. In: Ankersmid, F. & Klinkers, L. (2012). *De tien plagen van de staat*, Amsterdam: Van Genneep, pp. 40-60.
- Wahl, D.C. (2017). The three horizons of innovation and culture change. <https://medium.com/@designforsustainability/the-three-horizons-of-innovation-and-culture-change-d9681boeobof>, benaderd op 16 juni.
- Walsh, J.P., Tushman, M.L., Kimberly, J.R., Starbuck, B. & Ashford, S. (2007). On the Relationship Between Research and Practice, *Journal of Management Inquiry*, Vol. 16(No.2):June, 128-154.
- Walsum, S. van. (2014). Overheid bemoeit zich nog steeds te veel met scholen. *de Volkskrant*, Ten Eerste, 3 oktober, p. 2.
- Walsum, S. van. (2014). De leraar is makgemaakt. *de Volkskrant*, Vonk, 18 oktober, pp. 6-7.
- Waslander, S., Hooge, E.H. & Theisens, H.C. (2017). *Zicht op sturingsdynamiek*. Tilburg: TIAS School for Business and Society.
- Wetzels, R. (2016). *Handreiking voor agendabepaling bij duurzaam ondernemen*. Breukelen: Z.u..
- Weick, K.E. (1974). Amendments to Organizational Theorizing. *Academy of Management Review*, Vol. 17(nr. 3): 487-502.
- Weick, K.E. (1989). Theory Construction as Disciplined Imagination. *Academy of Management Review*, Vol. 14(No. 4): 516-531.
- Weick K.E., Sutcliffe, K.M. & Obstfeld, D. (2005). Organizing and the Process of Sense-making. *Organization Science*, 16: 409-421, p. 409.
- Z.a. (2017). We willen uit de groef stappen. *Science guide. Het online nieuwsmagazine voor de kennissector*, 28 juni, <http://www.scienceguide.nl/201706/wij-willen-uit-die-groef-stappen.aspx>.
- Zuijderhoudt, R. (2007). *Op zoek naar synergie*. Academisch proefschrift Universiteit van Amsterdam.

Eindnoten

- 1 Ontleend aan Hood, 2004, p. 3.
- 2 Ten Bos, 2016.
- 3 Hij ontleent deze term aan Morton, 2013.
- 4 Morton, 2013.
- 5 Maltby, 2008b
- 6 2016, p. 14. Uit een citaat van Mumford.
- 7 Zie in dit verband ook Power, 2008, p. 400.
- 8 Homan, 2016.
- 9 Zie Harari, 2017, ab p. 135.
- 10 Zie Harari, 2017, p. 155-157.
- 11 Naar Hariri, 2017.
- 12 Moor, 2012.
- 13 Ten Bos, 2016, p. 22.
- 14 Byung-Chul Han, 2015.
- 15 Haegens, 2017.
- 16 Han, 2015, p. 19.
- 17 Zie Homan, 2016, waar ik deze functie van narratieven toelicht.
- 18 Shotter, 2006.
- 19 Zie Homan, 2016.
- 20 Kauffman, 1995.
- 21 Zie Homan, 2016.

- 22 Vrij naar aanleiding van Ball, 2005, pp. 38 e.v.
- 23 Zie bijvoorbeeld Van de Ven en Scott Poole, 1995.
- 24 Door Van de Ven en Scott Pool aangeduid als de *life cycle*-benadering.
- 25 Zie bijvoorbeeld Gunderson en Hllling, 2002 en Scheffer, 2009.
- 26 Ontleend aan proopnarine.wordpress.com/tag/food-webs, geraadpleegd op 5 november 2015.
- 27 Zie ook Kaufman, 1995 met de term '*fitness landscapes*' en zijn metafoor van '*travelling through fitness landscapes*'.
- 28 Levitt, 1965.
- 29 Holling, 2001.
- 30 Cumming en Collier, 2005.
- 31 Land en Jarman, 1993.
- 32 Wetzels, 2016.
- 33 Van Dinten, 2002 en Van Dinten en Schouten, 2014.
- 34 Zie in dit verband Homan, 2016, pp. 206 e.v.
- 35 Grin, Rotmans en Schot, 2010.
- 36 Zie in dit verband Elias, 1976.
- 37 Van de Ven en Scott Poole, 1995
- 38 Alhoewel Rotmans in eerdere publicaties juist het evolutionaire karakter van transitities benadrukte. Zie bijvoorbeeld Rotmans et al., 2001.
- 39 Hayles, 1999.
- 40 Ontleend aan Geels en Schot, 2007.
- 41 Ontleend aan Chan Allen, 2001.
- 42 Zie ook Homan, 2016.
- 43 2016 (zie ook Peters en Wetzels, 2003).
- 44 Zie wederom Homan, 2016.
- 45 Zie Homan, 2016 en
- 46 Homan, 2016.
- 47 Bourdieu, 2010.
- 48 Zie hierover Homan 2015 en 2016.
- 49 Zie Homan, 2016 en diverse publicaties van Ralph Stacey en zijn collega's: 2000, 2001, 2005, 2007 en 2011.
- 50 Hamel en Zanini, 2017.
- 51 Brunsson, 1998, Courville et al., 2003.
- 52 De Visser, 2014.
- 53 Blijham, 2014.
- 54 Tonkens en Duyvendak, 2013.
- 55 Kuiper, 2015.
- 56 Ten Have, 2015.
- 57 LHV, 2015.

- 58 Vissers, W. "Papierwinkel", *Volkskrant*, woensdag 24 mei, 2017, p. V9. Zie in dit verband ook het verbijsterende boekje *De brievenbus van mevrouw De Vries* van Steinmetz, 2013.
- 59 Hamel en Zanini, 2017.
- 60 Dekker et al., 2014.
- 61 Giebels, 2014.
- 62 Rotmans, in Schuijt, 2014, p. 50 en in Kusiak en Dirven, 2015 en Rotmans, 2014.
- 63 Boltanski en Chiapello, 2007, Diefenbach en Sillince, 2011.
- 64 Van der Lans, 2008, Kuiken, 2010.
- 65 Kolind en Botter, 2014 en Cloke en Goldsmith, 2002.
- 66 Rotmans, 2014.
- 67 Hart, 2014.
- 68 Verveen, 2014.
- 69 Kuiken, 2012.
- 70 Semler, 1994.
- 71 Sennett, 2012.
- 72 Peters en Pouw, 2008.
- 73 Diefenbach en Sillince, 2011.
- 74 Laloux, 2016 p. 54 en verder.
- 75 Braverman, 1974.
- 76 Zie bijvoorbeeld Alvesson en Willmott, 1992 en Parker, 2004.
- 77 Schuijt, 2014.
- 78 Rotmans, 2014, p. 24.
- 79 Ipidem p. 417.
- 80 SCP, 2014.
- 81 Tonkens en Duyvendak, 2015.
- 82 Conill et.al, 2014, p. 229.
- 83 Conill, et al., 2014.
- 84 Tonkens, 2014b.
- 85 In Tonkens, 2014b.
- 86 Cardoso en Jacobetty, 2014, p. 187.
- 87 Conill et al., 2014, 223.
- 88 Tonkens en Duyvendak, 2015.
- 89 Tonkens, 2014b.
- 90 Krastev, 2017.
- 91 Tonkens, 2014b.
- 92 Tonkens (2014b) en Tonkens en Duyvendak (2015).
- 93 Conill et al., 2014, p. 211.
- 94 Power, 2010.
- 95 Cardoso en Jacobetty, 2014, p. 187.

- 96 Zie bijvoorbeeld Stokes en Clegg, 2002, Tonkens en Duyvendak, 2015.
- 97 Zie ook Maltby, 2008b.
- 98 Dunleavy et al., 2005, p. 472.
- 99 Blijham, 2014, p. 22; Kuiper, 2015, p.1.
- 100 Dunleavy et al., 2005, p. 472, Gregory, 1995, p. 8.
- 101 Hooge, 2013.
- 102 Lozeau et al., 2002, p. 553.
- 103 Dunleavy, 2005, p. 474; Gregory, 1995, p. 4.
- 104 Parker, 2004, p. 176.
- 105 Zie in dit verband ook Ten Bos, 2016.
- 106 Kuiper, 2015, p.1.
- 107 Kenny en Davies, p.8.
- 108 Gregory, 1995, p. 3-4.
- 109 Power, 2000, p. 115.
- 110 Karsten, 1999, p. 310.
- 111 Gregory, 1995, p. 5.
- 112 Van den Berg, 2014, p. 8.
- 113 Kenny en Davies, 2010.
- 114 Gregeory, 1995, p. 6.
- 115 Kenny en Davies, 2010.
- 116 Kenny en Davies, 2010, p. 8.
- 117 Ipidem.
- 118 Truijens, 2015.
- 119 Kenny en Davies, 2010.
- 120 Hooge, 2013.
- 121 Boltanski en Chiapello, 2007, p. 36.
- 122 N.a.v. Banet-Weiser, 2014.
- 123 Bijvoorbeeld Tempelman 2015.
- 124 Kenny en Davies, 2010 en Simon, 2015.
- 125 Hart, 2014.
- 126 Lyotard, 1987 en Simon, 2015.
- 127 1987, p. 135.
- 128 Lyotard, 1987, p. 137.
- 129 Klinkers, 2008.
- 130 Klinkers, 2008, p. 212.
- 131 Tonkens, 2014a.
- 132 Tonkens, 2014a.
- 133 Karsten, 1999.
- 134 Klinkers, 2006.
- 135 Chavannes, 2008, Sedláček, 2014.

- 136 Sedláček, 2014.
- 137 Sedláček, 2012.
- 138 Senge, 2001.
- 139 Bregman en Frederik, 2015 en Rinck de Boer, 2015. Uiteraard zijn er nu ook scholen die proberen vanuit hele andere uitgangspunten te werken. Zie bijvoorbeeld Rinck de Boer, 2015. Zij constateert echter wel dat dergelijke innovatieve initiatieven dan toch ‘struikelen’ als de leerlingen uiteindelijk getest moeten gaan worden door het landelijke uniforme eindexamen met al de eisen die daarbij horen.
- 140 Mintzberg, 2004.
- 141 Cardoso en Jacobetty, 2012.
- 142 Zie ook Ibarra, 2010 en Khurana, 2009.
- 143 Khurana, 2007.
- 144 Caroso en Jacobetty, 2014, p. 185.
- 145 Kleinknecht et al., 2006.
- 146 Khurana, 2007.
- 147 Hamel en Zanini, 2017.
- 148 Hoopes, 2012.
- 149 Groot, 2010.
- 150 Homan, 2015.
- 151 Zie Lozeau et al., 2002, p. 543.
- 152 Scott, 1998.
- 153 Gregory 1995.
- 154 Sitalsing, 2014.
- 155 Osborne en Gaebler, 1992.
- 156 Dunleavy en Hood, 1994, p. 89.
- 157 Karsten, 2008.
- 158 Dunleavy et al., 2005.
- 159 Dunleavy et al., 2005, p.274, Lapsley, 2009.
- 160 Lozeau et al., 2002.
- 161 Chavannes, 2008, z.p.
- 162 Lozeau et al., 2002.
- 163 Stokes en Clegg, 2002, p. 226.
- 164 Stokes en Clegg, 2002, p. 556.
- 165 Stokes en Clegg, 2002, p. 557.
- 166 Power, 2013.
- 167 Presthus, 1962.
- 168 Howey, 2013.
- 169 Ten Bos, 2016.
- 170 Deze drie alternatieve verklaringen zijn alle drie ontleend aan Ten Bos, 2016.
- 171 Brunsson, 1998.

- 172 Martin et al., 1997, p. 48.
- 173 Courpasson en Clegg, 2006, p. 320.
- 174 Martin et al., 1997.
- 175 Lozeau et al., 2002, p. 558.
- 176 Stokes en Clegg, 2002.
- 177 Courpasson en Clegg, 2006.
- 178 Lozeau et al., 2002.
- 179 Stokes en Clegg, 2002, p. 234, Josserand et al., 2006, p. 61.
- 180 Stokes en Clegg, 2002, p. 232.
- 181 Stokes en Clegg, 2002.
- 182 Power, 2000, 2008, 2010, 2014. Dahler-Larsen (2012) heeft het in dit verband over *the evaluation society*, waarmee hij doelt op vergelijkbare ontwikkelingen als die Power signaleert.
- 183 Er is ook de nodige kritiek geuit op het gedachtegoed van Power. Bijvoorbeeld Maltby (2008a) die Power verwijt dat hij het begrip 'audit-society' niet goed definieert; dat zijn beweringen te weinig empirisch onderbouwd zijn en dat hij de ontstaansgeschiedenis van auditing te kort door de bocht en te ongenueanceerd beschreven heeft. Tegelijkertijd verdedigt Power (2008) zich op een mijns inziens adequate manier tegen deze kritiekpunten.
- 184 Power, 2003, p. 380.
- 185 Power, 2003.
- 186 Pentland in Power 2003, p. 387.
- 187 Miller en O'Leary, 1987.
- 188 Alvesson en Willmott, 2002.
- 189 Zie verder Hacking, 2004 en 2016, waar deze auteur deze redenering nader uitwerkt aan de hand van het concept 'biopower' van Foucault.
- 190 Larsen-Dahler, 2012, p. 3.
- 191 Power, 2003, p. 384.
- 192 Maltby, 2008a, p. 9.
- 193 Power, 2003, p. 382.
- 194 Flanagan Report, 2007.
- 195 Flanagan Repoert, 2007, p. 8.
- 196 Hood et al. 2004, p. 13.
- 197 Power, 2000, p.117.
- 198 Power, 2003, p. 379.
- 199 Courville et al., 2003.
- 200 Hood et al., 2004, p. 17.
- 201 Power, 2000 en 2013.
- 202 Power, 2000, p. 115.
- 203 Courville et al., 2003, p. 180.

- 204 Lapsley, 2009, p. 9.
- 205 Power, 2013, p. 85.
- 206 Power, 2003, p. 385.
- 207 Power, 2013, p. xvii.
- 208 Maltby, 2008a, p. 10.
- 209 Maltby, 2008, p. 10.
- 210 Power, 2010.
- 211 Power, 2013, pp. 311-312.
- 212 Power, 2003, p. 384.
- 213 Power, 2007.
- 214 Power, 2003, p. 379.
- 215 Zie bijvoorbeeld Malmi en Granlund, 2009.
- 216 Hood et al., 2004, p. 14.
- 217 De Vries, 2012, p. 47.
- 218 Lapsley, 2009.
- 219 Kuiper, 2014A.
- 220 Van Walsum, 2014.
- 221 De Visser, 2014.
- 222 Lapsley, 2009, p. 12.
- 223 Zie ook Kenny en Davies, 2001, p. 5.
- 224 Dahler-Larsen, 2012.
- 225 Frentrop(in Dekker en Van den Outenaar, 2014.
- 226 Courville et al., 2003, Hooge, 2013, Karsten, 1999, Klinkers 2006 en Maltby, 2008a, Péretz en Picard, 2015, p. 834 en Vogel, 1998.
- 227 Klinkers, 2006, p. 4.
- 228 Power, 2003.
- 229 Vogel, 1998.
- 230 Vogel, 1998.
- 231 Rose en Miller, 2010, p. 278.
- 232 Ontleend aan Dunleavy en Hood, 1994, p. 2.
- 233 Zie voor een nadere analyse van deze aannames ook Homan, 2015.
- 234 Courville et al., 2003 en Power, 2013.
- 235 Edelman en Talesh, 2011.
- 236 Vrij naar Power, 2013, p. 40.
- 237 Power, 2013.
- 238 Karsten, 2008.
- 239 Abrahamson, 1996 en Abrahamson en Fairchild. 1999.
- 240 Lapsley, 2009, p. 9.
- 241 Karsten, 2008.
- 242 Lapsley, 2009.

- 243 Hood et al., 2004.
- 244 Lozeau et al., 2002.
- 245 Zie ook Hooge, 2013, die deze gedachte voor onderwijsbestuurders uitwerkt.
- 246 Van Walsum, 2014.
- 247 Stokes en Clegg, 2002.
- 248 Zie bijvoorbeeld Kuiper, 2015.
- 249 Stokes en Clegg, 2002.
- 250 Courpasson en Clegg, 2006.
- 251 Maltby, 2008.
- 252 Hood et al., 2004.
- 253 Homan, 2013, p. 82.
- 254 Rotmans, 2014.
- 255 Tonkens en Duyvendak, 2015.
- 256 Rose en Miller, 2010, p. 272.
- 257 Stokes en Clegg, 2002.
- 258 Hood et al., 2004, p. 4.
- 259 Parker, 2004, p. 21.
- 260 Harari, 2017, p. 237.
- 261 Boltanski en Chiapello, 2007.
- 262 Flanagan Report, 2007.
- 263 Zie Homan, 2011 en 2013.
- 264 Zie bijvoorbeeld Dekker, 2017.
- 265 Boltanski en Chiapello, 2007.
- 266 Rotmans, 2014.
- 267 2016, p. 161.
- 268 In Kusiak en Dirven, 2015.
- 269 Schuijt, 2014, p. 427.
- 270 In Grin, Rotmans en Schot, 2011 en in Kusiak en Dirven, 2015.
- 271 Grin, Rotmans en Schot, 2011.
- 272 Zie ook Veldboer, 2015.
- 273 Zie hoofdstuk 1, § 1.3.
- 274 Qua redeneerwijze ligt deze gedachtegang in het verlengde van de theoretische uitgangspunten van Abrahamson (1996) en Abrahamson en Fairchild (1999).
- 275 Tegelijkertijd zijn er auteurs die de dominantie van het regel- en administreerdiscours toeschrijven aan de effecten van een bepaalde geloofsleer. Ten Bosch (2015) verklaart de dominantie van het bureaucratische denken bijvoorbeeld vanuit de christelijke achtergronden van onze maatschappij.
- 276 Zie Homan, 2016, pp. 257-259.
- 277 Zie in dit verband de heldere analyse van Elias, 1976, ab p. 79.
- 278 Karl Weick heeft het in dit verband over *enactment*.

- 279 Weick, Sutcliffe en Obstfeld, 2005.
- 280 Maltby, 2008. Zie hoofdstuk 11.
- 281 Zie ook Homan, 2012, waar ik aangeef dat langdurige achterstelling het onmogelijk maakt dat mensen in één keer weer politiek actief kunnen worden en kundig mee kunnen doen in het machtsspel. Vaak is er dan eerst een – soms langdurige – periode van het her-ontwikkelen van het zelfvertrouwen en het aanleren van nieuwe vaardigheden voor nodig, wil dat succesvol kunnen gebeuren.
- 282 Zie in dit verband ook Laloux, 2016, p. 82.
- 283 Fleming en Spicer, 2003.
- 284 Rob Wetzels, persoonlijke mededeling.
- 285 Harari, 2017.
- 286 Gossink, H., 2017.
- 287 Zie ook weer Gossink, H, 2017.
- 288 Een beeld dat bevestigd wordt in het recente Harvard Business Review onderzoek van Hamel en Zanini.
- 289 Laloux, 2016, p. 77.
- 290 Deze term wordt onder meer gebruikt in de zogeheten Actor Netwerk Theorie, onder andere door Latour (2005).
- 291 Onder meer als promotiecommissielid van het proefschriftonderzoek van Rinck de Boer, 2015 en als ouder.
- 292 Strikwerda, 2003.
- 293 Enkele uitzonderingen daargelaten, zoals De Loo, 2015. Ook zijn er kritische publicaties voorhanden, maar die zijn in veel gevallen nog relatief theoretisch en onderzoeksgericht.
- 294 Zie Homan, 2017, p. 356.
- 295 Hamel en Zanini, 2017.
- 296 Of hij is op dit moment misschien al wel weer in de maak: Van ten Outenaar, De Waard en Van Wensen, 2017, p. 33.
- 297 Wahl, 2017.
- 298 Ontleend aan Harari, 2017.
- 299 Ibidem
- 300 Zie ook Harari, 2017.
- 301 Zie ook Homan, 2016.
- 302 Mumby, 2004.
- 303 Stacey et al., 2000 en 2001, Zie verder Homan, 2016.
- 304 Zie Bansal et al., 2012, Hambrick, 1994, Mowday, 1997, Rousseau, 2006, Walsh et al., 2007.
- 305 Nicolini, 2013.
- 306 Brinkmann, 2012.
- 307 Weick, 1974, p. 487.

- 308 Silverman, 2013, p. 17.
309 Homan, 2016.
310 Guba & Lincoln, 1989.
311 Weick, 1989, p. 522.
312 Zie Homan, 2016.